

elsők a következők okozóiúl tekinthetők, s külön véve mind-egyik okká válik a következőkhez viszonyítva, okozattá pedig az előzőkhez viszonyítva, épp úgy az egymásból folyó rendezett társadalmi cselekmények rendszerében minden cselekmény sanctióvá válik az előzőkkel szemben, ugyanakkor, mikor megfordítva felelősséget nyer az utóbb következőkre vonatkoztatva. Sanctio és felelősség tehát oly szavak, melyek a célfogalom bizonyos viszonyulatát fejezik ki.

A következő két apróbb dolgozat közül egyik a központi idegrendszer ismeretére vonatkozó újabb kutatásokat ismerteti. Szerzője *Chaslin*, ki különösen az utóbbi években az olasz Golgi s a spanyol Ramon y Cajal által ez irányban tett felfedezésekből indul ki, melyek szerint az idegrendszer alaptulajdonsága, hogy minden öntudattól kísért benyomásra futólagos módosulás áll be, mely megfelel a tényleges észrevételnek, de akképen vésődik be, hogy e bevésődés alapján az emlékezet lehetővé válik. A másik közlemény Ferrerónak már e helyen is ismertetett tanulmányát czáfolgatja az értelmi inertiaról, s élénk és okadatolt tiltakozást képez azon tendentia ellen, mely az újabb pszichologiai tudományban napirenden áll, hogy szoros értelmű tudományos kifejezéseket használjanak oly philosophiai ruganyossággal, mely azok eredeti értelmét kiforgatja. Helyesen jegyzi meg a cikkíró, hogy ha a physikai világ mechanikai törvényeit akarjuk átvinni a pszichológiába, legalább is ismerni illik azok pontos és szabatos matematikai formuláját, máskép csak metaphorákat üzünk. A cikk azután Ferrerónak számos lapsusát leplezi le a mathesis és physika kegyetlenségével.

* * *

«*Revue d'economie politique. Mai 1894. Nr. 5. Paris.*»

Sok helyes és talpraesett észrevételt olvasunk e folyóirat újabb számának első cikkében Gide-től, a montpellieri egyetem tanárától. az úgynevezett «neo-collectivismusról» a gazdasági és társadalmi philosophiában. Alkalmat e megjegyzésekre a francia collectivista program különös átalakulása adott az utóbbi választások óta, a mennyiben annak vezére, Jaurès nem habozott a következő fontos kijelentést tenni: Nem mi vagyunk az egyéni tulajdon ellenségei, mi ellenkezőleg, visszaállítói leszünk. Pedig

ugyanekkor a párt egy másik vezére, Jules Guesde azt is szükségesnek látta hangsúlyozni, hogy a párt programjában mi sem változott. Mit kell tehát hinnünk?

Schäffle szerint kétséget sem tűr, hogy a socialismus alphája és omegája az egyéni és versenyző tőkék átváltozása egységes és collectiv tőkévé. A Jules Guesde által Marx, Engels és Lafargue segítségével kidolgozott famosus 1880-iki program nyíltan kimondja, hogy csak két formában juthatnak a termelés eszközei a munkások kezeibe, ezek egyike az egyéni forma, mely sohasem létezett általánosan, s melyet az ipari haladás mindinkább kiküszöböl; a második a collectiv forma, melynek materialis és intellectualis elemeit maga a capitalista társadalom fejlődése adja meg. Kimondja egyúttal, hogy a francia socialista munkások czéljüklú tűzik ki a kapitalista osztály politikai és gazdasági kisajátítását s a visszatérést a termelési eszközök collectivitására.

Még világosabban fejezte ki ezt az 1880-iki párisi congressus. Tekintve, hogy a termelési munkaeszközök bírása nem lehet egyéni két okból: 1-szor, mert összeférhetlen az ipari és földművelési technika haladásával és jelen állásával (munkamegosztás, gépek, gőzerő stb.); 2-szor, mivel ha nem volna is gazdaságszerűtlen, mielőbb helyet adna a mai társadalmi egyenlőtlenségeknek; tekintve továbbá, hogy ennek birtoka nem lehetne testületi vagy községi sem, különben a mai kapitalista tulajdon minden bajait magában hordaná: mindezeknél fogva a congressus kimondja, hogy a munka minden eszköze és anyaga vissza kell, hogy szálljon a közös kezekbe, s ott kell, hogy maradjon, mint osztatlan és elidegeníthetlen tulajdon.»

Különben is tapasztalható — mondja Gide — hogy a jelenkor gazdasági fejlődése mindjobban jelzi az áttérést az egyéni termelésről a collectiv termelésre. Abban, hogy az Egyesült-Államok földművelési módszerei mindjobban terjednek a vén Európában, hogy a kisiparosokat mindinkább háttérbe szorítja a gyáripar, hogy a nagy áruházak megölik a kis szatócsokat, a nagy pénzüzetek felváltják a magánbankokat a városokban és a vidéken — mindebben csak azt látjuk, hogy az egyéni termelés helyét ad a nagy tőke- és munkaerővel rendelkező collectiv termelésnek. Kisipar, kiskereskedés, kisbirtok — mindennek letűnt az ideje, s csak bizonyos katólikus és conservatív iskolák ál-sentimentalismusa igyekszik még életre galvanizálni.

Már most mit állít Jaurès a régi collectivista teoriával szemben? Szóról szóra ezt mondja: «Ha collectivisták vagyunk, csak azért van, mivel a collectivismus, távol attól, hogy a jogszerű egyéni tulajdont csorbítsa, egyedüli mód nemcsak annak kiterjesztésére, de *általánosítására is*. Védeni fogjuk a kis parasztbirtokot, mely a socialista eszmét valósítja meg, a tulajdon és a munka egyesítésével.»

Ehhez még hozzátette Millerand, a collectivista párt triumviratusának harmadik tagja, a francia kamara múlt április 30-iki ülésén: «Rágalmazza a socialista pártot, vagy félremagyarázza eszméit, ki azt állítja, hogy az egyéni tulajdon eltörlését követeli. Ellenkezőleg azt kellene mondania, hogy a mit követel, az az egyéni tulajdon kiterjesztése a polgárok nagy tömegére.

És csakugyan Jaurès már a 4 1/2 százalékos járadékok convertálásánál felszólalt, hogy e művelet eredménye, 68 millió, fordíttassék a földadótehermentesítésre, a tehermentesítést azonban csak a kisbirtokosokra szorítva, a kik bérelt munka nélkül művelik földjeiket. A ház meg is szavazta a javaslatot, csak-hogy Jaurès megszorítása nélkül, s a pénzügyminister sürgős közbelépésére volt szükség, hogy szavazását visszavonja.

Másodizben Jules Guesde a gabonavámok kérdésében tiltakozott a városi munkásnép nevében, de Jaurès azt indítványozta, hogy az idegen gabona behozatalának monopoliuma tartassék fenn az állam joga gyanánt, mely aztán azt elég magas áron adja el, hogy a tulajdonosoknak jutalmazó eladási árt biztosítson.

Mi tehát a célja mindezen taktikázásnak? Gide nem vél csalódnai, midőn azt hiszi, hogy a socialista pártot választási küzdelmei meggyőzték arról, hogy még ha maga köré gyűjthetné is az egész városi munkás népeiséget, sohasem nyerhetné el a politikai hatalmat, ha nem biztosítaná magának azon földművelői osztály többségét, mely Franciaországban még ma is a választók zömét képezi. Ez a jelszó lett tehát kiadva az 1892 iki marseille-i második congressuson, úgy hogy ugyanaz a Jules Guesde, ki 1880-ban még nem győzte capacitálni a parasztságot, hogy «cserélje ki darabka földjét a socializált föld collectiv tulajdonának részjogával», Fleurance ban már nagy garrai hirdethette, hogy «a társadalmi kérdés megoldása a földtulajdon felaprózásában rejlik».

Szabatosabban szólva, a neo-collectivismus abban áll, hogy a tulajdonnak két módját engedi meg. Fentartandónak véli az egyéni tulajdont a kisbirtoknál, aaaz a szegények számára, de eltöröndőnek hirdeti azt a nagybirtoknál, azaz a gazdagoknál, hogy a collectiv tulajdonnal helyettesítse.

De épp ebben látja Gide a reform gyanús színét. Szerinte el lehet ítélni a földtulajdon koncentrálására vonatkozó törekvéseket s a helyett máskép segíteni a bajokon, pl. földművelési bankokkal védekezni az uzsorások ellen, homestead-del a kisajátítás ellen. Lehet a kisbirtokot a nagy termelés előnyeiben részesíteni, mondjuk, gazdasági syndicatusok és cooperatio által; vagy a nagybirtok ellen fordulva, szorítsuk ám meg a bérlői rendszert, korlátozzuk a latifundiumokat, szükség esetén a kataszteradókat is méter-adóval helyettesítve. Mindez oly rendszer, melyet különböző formákban Stuart Mill, Thornton, Toubeau, Eugène Simon is védelmeztek.

Viszont lehet helyeselnünk a földbirtok koncentrálására irányuló mozgalmakat, s ez esetben ám sietessük azt az egyenlő részben való öröklés eltörlésével, az uzsoratórvények felfüggesztésével, s minden módon a mi a föld szabad forgalmának útját állja. Szervezzünk nagy mezőgazdasági szövetkezeteket, fektessük a földet részvényekbe, honosítsuk meg a földművelésnél a nagyipar üzletmódjait gépekkel, nagy tőkékkel, s ekkép készítsük elő, mint a vasutaknál, a bankoknál, a bányaművelésnél a föld collectiv államosítását. Ez is álláspont, mint a másik.

Hanem a mit Gide egyenesen kizártnak tart, az az, hogy mind a két rendszer egyesíttessék, mint a hogy a neo-collectivismus czélozza.

* * *

Vukovics Sebő emlékiratai, Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből. Sajtó alá rendezte Bessenyei Ferencz országgyűlési képviselő. 1894.

Az «Athenaeum» könyvkiadó-társulat szolgálatot tett az oly gyéren képviselt magyar memoire-irodalomnak, mikor a nagy-hírű és sokat szerepelt 48-iki igazságügyminister följegyzéseit közrebocsátotta. Az 1833-iki országgyűlésre való visszatekintéssel kezdi Vukovics emlékezéseit és megszakítás nélkül folytatja egész a szegedi országgyűlésig. Igaz, hogy az anyag nem nyer egyen-